



FAZLA ÇALIŞMA ÜCRETİ ve BELGELENMESİ İLE FAZLA ÇALIŞMA HÜKÜMLERİNE AYKIRILIĞIN YAPTIRIMI

Faruk YÜKSEL (*)

1 - GİRİŞ

Fazla çalışma ve fazla çalışma ücreti ile ilgili konular 4857 sayılı İş Kanunu¹ ile düzenlenmektedir. Ayrıca konu ile ilgili olarak İş Kanununa ilişkin Fazla Çalışma Ve Fazla Sürelerle Çalışma Yönetmeliği² ve Sağlık Kuralları Bakımından Günde Ancak Yedibuçuk Saat Veya Daha Az Çalışılması Gereken İşler Hakkında Yönetmelik³ çıkarılmıştır.

Bu düzenlemelere göre; genel olarak, aksi kararlaştırılmamışsa, haftalık çalışma saati en çok kırkbeş saattir ve bu süre işyerlerinde haftanın çalışılan günlerine eşit ölçüde bölünerek uygulanır. Genel kural böyle olmakla beraber, ülkenin genel yararları yahut işin niteliği veya üretimin artırılması gibi nedenlerle, haftalık kırkbeş saati aşan çalışmalar da yapılabilir.

Ancak bir çok işte fazla çalışma yaptırılması yasak olduğu gibi, her işçiye de fazla çalışma yaptırılması mümkün değildir. Yazımızda yukarıda açıklanan düzenlemeler çerçevesinde fazla çalışma, fazla çalışma ücreti ve fazla çalışmanın belgelenmesi, fazla çalışma yaptırılamayacak iş ve işçiler ile fazla çalışmaya ilişkin hükümlere aykırı fiiller nedeniyle uygulanacak yaptırımlar hakkında bilgiler verilecektir.

2- FAZLA ÇALIŞMA ÜCRETİ VE FAZLA ÇALIŞMANIN BELGELENMESİ

Fazla çalışma, İş Kanununda yazılı koşullar çerçevesinde, haftalık kırkbeş saati aşan çalışmalardır. Her bir saat fazla çalışma için verilecek ücret, normal çalışma ücretinin saat başına düşen mikta-

(*) SGK Baş Müfettişi

¹ 10/06/2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

² 06/04/2004 tarih ve 25425 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³ 15/04/2004 tarih ve 25434 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

rının yüzde elli yükseltilmesi yoluyla bulunur. Yani fazla çalışma ücreti, normal çalışma ücretinin **1,5 (birbuçuk)** katıdır.

Örnek-1:

Haftalık çalışma süresi 45 saat ve saat ücreti 15 TL olan (A), bir haftada 48 saat çalışmıştır. (A)'nın fazla çalışma süresi 3 saattir. (A)'nın;

Fazla çalışma ücreti: $15 + (15 \times \%50) = 22,50$ TL

Toplam fazla çalışma ücreti: $3 \times 22,50 = 67,50$ TL

Ancak, fazla çalışma yapan işçi isterse, bu çalışmalar karşılığı zamlı ücret yerine, fazla çalıştığı her saat karşılığında **bir saat otuz dakikayı (1,5 saat)** serbest zaman (izin) olarak kullanabilir.

Örnek-2:

Bir hafta içerisinde 50 saat çalışan bir işçi, fazla çalıştığı 5 saat karşılığı olarak 7,5 saat izin kullanabilir.

İşçi hak ettiği serbest zamanı;

- a) İşverene yazılı olarak başvurmak koşuluyla,
- b) 6 (altı) ay zarfında,
- c) Çalışma süreleri içinde,
- d) Aralıksız,
- e) Ücretinde bir kesinti olmadan kullanır.

Fazla çalışma uygulaması sırasında dikkat edilecek diğer hususlar şunlardır:

- a) Fazla çalışma yaptırmak için her yıl başında işçinin yazılı onayının alınması ve işçi özlük dosyasında saklanması gerekir.
- b) Bir işçinin fazla çalışma süresinin toplamı bir yılda **270 (iki yüz yetmiş)** saatten fazla olamaz.
- c) Fazla çalışma sürelerinin hesabında yarım saatten az olan süreler yarım saat, yarım saati aşan süreler ise bir saat sayılır.

İşverenler fazla çalışmayı belgelemek üzere, fazla çalışma yaptırdığı işçilerin fazla çalışma saatlerini gösteren bir belge düzenlemek ve imzalı bir nüshasını işçinin özlük dosyasında saklamak zorundadır. İşçilerin işlemiş olan fazla çalışma ücretleri normal çalışmalarına ait ücretlerle birlikte ödenir. Bu ödemeler, ücret bordrolarında ve İş Kanununun 37. maddesi uyarınca işçiye verilmesi gereken ücret hesap pusulalarında açıkça gösterilir.

3- FAZLA ÇALIŞMA YAPTIRILAMAYACAK İŞLER

İş Kanunu, genel kural olarak işyerlerinde fazla çalışma yaptırılmasına izin vermekle beraber işçiler bazı işlerde günde en fazla yedibuçuk saat çalıştırılabilirler. Bazı işlerde bir gün içerisinde çalışılabilecek azami süreler ise yedibuçuk saatin de altında belirlenmiştir.

Bir işçinin günde en çok yedibuçuk saat çalıştırılabileceği işler Sağlık Kuralları Bakımından Günde Ancak Yedibuçuk Saat Veya Daha Az Çalışılması Gereken İşler Hakkında Yönetmelikte düzenlenmiştir. Anılan yönetmeliğin 4. maddesinde sayılan bu işlere arsenik işleri, cam sanayi işleri, çimento sanayi işleri, havagazı ve kok fabrikalarıyla termik santrallerdeki işler, çinko sanayi işleri örnek olarak gösterilebilir.

Bazı işler için ise günde yedibuçuk saatten daha az çalışma süresi belirlenmiştir. Yönetmeliğin 5. maddesi ile belirlenen bu işler şunlardır:

Su altında basınçlı hava içinde çalışmayı gerektiren işler:

Su altında basınçlı hava içinde (iniş, çıkış, geçiş dahil),

- 20-25 (20 hariç) m. derinlik veya 22,5 (2 hariç) kg/cm basınçta 7 saat,
- 25-30 (25 hariç) m. derinlik veya 2,53 (2,5 hariç) kg/cm basınçta 6 saat,
- 30-35 (30 hariç) m. derinlik veya 33,5 (3 hariç) kg/cm basınçta 5 saat,
- 35-40 (40 hariç) m. derinlik veya 3,54 (3,5 hariç) kg/cm basınçta 4 saat.

Dalgıçlar için bu süreler, 18 metreye kadar 3 saat, 40 metreye kadar olan derinliklerde 0,5 saattir.

Civa işleri:

- Civa izabe fırınlarında görülen işler 6 saat,
- Elementer civa bulunan ocaklarda görülen işler 6 saat.

Kurşun işleri:

Kurşun izabe fırınlarının teksif odalarında biriken kuru tozları kaldırma işleri 4 saat.

Karbon sülfür işleri:

Karbon sülfürden etkilenme tehlikesi bulunan işler 6 saat.

Ensektisitler:

Karbonatlı ve organik fosforlu ensektisitlerin yapımı, paketlenmesi, çözelti olarak hazırlanması ve uygulanması işleri 6 saat.

4- FAZLA ÇALIŞMA YAPTIRILAMAYACAK İŞÇİLER

Yaptığı iş fazla çalışma yapılmasına uygun olmakla beraber, fazla çalışma yaptırılması yasak olan işçiler şunlardır:

- 18 yaşını doldurmamış işçiler,
- İş sözleşmesi veya toplu iş sözleşmesi ile önceden veya sonradan fazla çalışmayı kabul etmiş olsalar bile sağlıklarının elvermediği işyeri hekiminin veya Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı hekiminin, bunların bulunmadığı yerlerde herhangi bir hekimin raporu ile belgelenen işçiler,
- Gebe, yeni doğum yapmış ve çocuk emziren işçiler,
- Kısmi süreli (part-time) iş sözleşmesi ile çalıştırılan işçiler.

5- FAZLA ÇALIŞMA HÜKÜMLERİNE AYKIRILIĞIN YAPTIRIMI

İşçilerin fazla çalışmadan doğan haklarını düzenleyen hükümlerine aykırı fiillerin yaptırımını İş Kanununun 102/c maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddede, "... fazla çalışmalara ilişkin ücreti ödemeyen, işçiye hak ettiği serbest zamanı altı ay zarfında kullandırmayan, fazla saatlerde yapılacak çalışmalar için işçinin onayını almayan işveren veya işveren vekiline, bu durumda olan her işçi için yüz milyon lira para cezası verilir."

Yukarıdaki madde metninde geçen "yüz milyon lira para cezası" ibaresi 6270 sayılı Kanunun⁴ 17. maddesi ile "ikiyüzyirmi Türk Lirası idari para cezası" şeklinde değiştirilmiştir. Dolayısıyla aşağıda sayılan fiilleri işleyen işverenlere 220.-TL. idari para cezası uygulanacaktır:

- Fazla çalışma ücretini ödememek.
- Fazla çalışma karşılığı hak kazanılan serbest zamanı 6 ay içerisinde kullandırmamak.
- İşçinin onayını almadan fazla çalıştırma yapmak.

⁴ 26/01/2012 tarih ve 28185 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Kanunda 220 TL olarak belirlenmiş olan ceza tutarı yeniden değerlendirme oranı dikkate alındığında 2013 yılı için 237 TL olarak uygulanmaktadır.

İş Kanununda belirtilen idari para cezasının her bir işçi uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Şayet üç işçinin fazla çalışma ücreti ödenmemişse her bir işçi için 237 TL olmak üzere toplam 711 TL idari para cezası uygulanacaktır.

6- SONUÇ

Fazla çalışma haftalık kırkbeş saati aşan çalışmalardır ve normal ücretin 1,5 (birbuçuk) katı olarak ücretlendirilir. Ancak işçi, istemesi halinde ve işverene yazılı olarak bildirmesi kaydıyla yaptığı fazla çalışmanın 1,5 (birbuçuk) katı kadar bir zamanı izin olarak kullanabilir. İşverenler, hem işçinin fazla çalışma yapmayı kabul ettiğine dair imzasını taşıyan belgeyi hem de fazla çalışma sürelerini ortaya koyan belgeleri işçi özlük dosyalarında saklamak zorundadır.

Ayrıca yapılan her işte ve her işçiye fazla çalıştırma yaptırılması mümkün değildir. Bazı işlerde günde en çok 7,5 (yedibuçuk) saat çalışma yapılabilirken, bazı işlerde bunun da altında azami günlük çalışma saatleri belirlenmiştir. Dolayısıyla, işverenlerin çalışma saatlerini yürüttükleri faaliyet ve çalıştırdıkları işçilerin niteliklerini dikkate alarak düzenlemeleri gerekmektedir.

İşçilerin onayını almadan fazla çalışma yaptıran, fazla çalışma ücretini ödemeyen veya hak kazanılan serbest zamanı kullandırmayan işverenler hakkında her bir işçi için 237 TL idari para cezası uygulanacaktır.